

ЕКСКЛУЗИВНО

ФЕЉТОН

ВИСТИНАТА ЗА МАКЕДОНСКАТА ОХРИДСКА ПАТРИЈАРШИЈА - МАЈКА НА ПРАВОСЛАВИЕТО

Руските цареви постојано, со финансиски средства, ги помагале македонските цркви и манастири, со цел да го зачуваат многу богатото древно културно наследство, кое Османлиската империја, наметнувајќи им тешки даноци, настојувала да им го одземе, принудувајќи ги, поради тоа што не биле во можност да ги подмират долговите кон државата, ова богатство да го заложуваат во османлиските банки и во судовите.

ЗОШТО ПРВА ЈУСТИНИЈАНА МУ ГО ДАДЕ ПАТРИЈАРШИСКОТО ДОСТОИНСТВО НА ПРАВОСЛАВНИОТ СВЕТ

Пишува: д-р Петар ПОПОВСКИ

Од овие причини обидите на охридските поглавари да ја мотивираат Русија на војна со Османлиската империја, биле залудни и неостварливи. Иако во ова време Русија засилено работела на подигнувањето на својата воена моќ, тоа сепак не ветувало дека таа ќе влезе во една таква војна само за да ги задоволи желбите и барањата на своите јужни браќа. Надежите биле големи, но можностите мали. Сепак, од голема полза биле честите посети на македонските црковни големодостојници, бидејќи на Русија ѝ давале можност да биде во постојан дослук со македонските напредни сили, кои се стремеле за слободна и независна Македонија. Тоа што го чувствувале поробените словенски народи на Балканот, вклучувајќи го и македонскиот, и покрај големата оддалеченост, допираше до руските официјални власти, најчесто и до рускиот цар. Русија, како суперсила во Европа, благодарение на честите посети на црковните големодостојници од Охрид, постојано била информирана за сите случувања на Балканот, особено за османлиските активности на воен и на политички план.

Друга, многу важна, цел на посетата на охридските поглавари Аврамиј и Дионисиј на Русија било да издејствуваат материјална помош од рускиот цар за да можат да откупат дел од заложените црковни предмети во османлиските судови. И овој пат ваквата помош не изостанала. Меѓутоа, од руски извори се дознава дека патр. Дионисиј не бил задоволен од помошта, подвлекувајќи дека е патријарх на 17 епископи. Имено, тој добил само 60 рубли донаторски средства и дополнителна царска грамота да може секоја четврта година да добива материјална помош од Русија.

Приселков: "Руската кнегиња Олга отишла да се покристи во македонската и сесловенската престолнина на христијанството (955), бидејќи сметала дека приказната за нејзиното покрстување во тогаш популарниот Охрид, можела да придонесе да се забрза процесот на христијанизацијата во Русија".

Честите посети на македонските свештени лица на Русија придонесувале да се зацврстуваат врските меѓу двете земји и цркви. Исто така, овозможувале највисоките руски власти непосредно да се запознаат со состојбите во Македонија во општествен, економски и политички поглед и особено со положбата на Македонската Охридска Црква во однос на развојот на просветата и културата, но и за притисоците кои османлиските власти ги вршеле, од една страна, со исламскиот верски фанатизам, кој со насилни средства ги принудувал христијаните во паствата да се проверуваат и, од друга страна, со постојаното зголемување на државните даноци, а како последица на тоа голем број стари манастири биле доведени до работ на опстанокот. Нивната положба видно се влошила во времето на султан Селим II (1566-1574) и по него, со оглед на тоа што османлиските власти почнале масовно и насилно да ги одземаат манастирските имоти (обработливото земјиште, ливадите, шумите и пасиштата - сè што било вакавско), што било со цел да им се ослабне економската моќ. Овие имоти можеле единствено да се вратат со висока откупнина, која манастирите не биле во состојба да ја обезбедат. За да се извлечат од бедната положба манастирските братства од светогорските манастири почнале да испраќаат свои духовни лица во Русија, со задача да издејствуваат финансиска помош за да можат да ги вратат одземени имоти. Во Москва, во 1623 година, меѓу првите свештени лица пристигнал архим. Амфилакиј, игумен на манастирот "Зограф". Таму тој добил 120 рубли помош, со кои биле откупени манастирските сребрени садови, заложени кај Евреите. Пред тоа, во рускиот печат ѝ бил даден широк публицитет на неговата посета на Москва, поради искажувањето кое го имал во

Успенскиот манастир, кога пред тамошните клерици ја отсликал бедната положба во која се наоѓале македонските цркви и манастири. Ова негово искажување предизвикало големо интересирање, но и загриженост, не само кај читателската публика во Русија, туку и кај Царскиот двор. Сочувствувајќи со ваквата положба, една година подоцна (1624), рускиот цар испратил свои пратеници во Македонија со голема сума пари, која им била поделена на најзагрозените христијански светилишта. Тогаш манастирите во Атон добиле 551 златник.

Осум години подоцна (1631), со исти мотиви, во Русија заминал и драчкиот митрополит Харитон. Бидејќи носел препорачана грамота потпишана од охридскиот патријарх Аврамиј, во Царскиот двор бил примен со внимание и почит. Руските извори соопштуваат дека овој угледен македонски архијереј во Москва допатувал за две работи: **да го моли царот да се заземе за Македонија, бидејќи таму животот станал неподнослив и да издејствува парични средства за да го спаси црковното богатство во неговата епархија од османлиската лакомост и охолост.** Не е познато како рускиот цар реагирал на овие барања, бидејќи во расположливите извори нема податоци за тоа, но се знае дека по враќањето во татковината митр. Харитон бил изложен на силен притисок од страна на османлиските власти. Имено, на неговата посета на Русија тие гледале со сомневање и со недоверба, уверени дека на рускиот царски двор му доставува важни воени и политички информации за Османлиската империја. За да ги спречат честите патувања во Русија властите видно ги зголемиле даноците, како за црквите и манастирите, така и за епархиските архијереји и монасите. Стравувајќи од можноста да биде уапсен, ја напуштил епархијата и заминал во Цариград за да бара помош кај странските дипломати, оставајќи го во татковината целото семејство - мајката, сестрата, двата сина и ќерката.

Вестите кои се ширеле за впечатоците на македонските свештени лица од нивниот престој во Русија, особено за наклонетоста на руските цареви кон македонската црква, пружајќи ѝ несебична помош да може да ги врати скапоценостите и имотите одземени од Османлиите, на вакво нешто поттикнало и други црковни големодостојници, чии манастири се наоѓале пред уништување. Во 1626 година во Москва пристигнал архим. Симеон, игумен на манастирот "Крушица", кај Драма, Егејска Македонија, кој **"на руското владетелство му се претставил со препорачано писмо потпишано од цариградскиот патријарх Кирил Лукарис"**, а во 1630 година архим. Галактион, игумен на солунскиот манастир "Св. Атанасиј", "со грамота од ерусалимскиот патријарх Теофан". Истата година во Русија

пристигнал и архим. Арсениј, игумен на Берскиот (Верискиот) манастир "Св. Јован Претеча". За него се знае дека **"отишол со грамота од охридскиот патријарх Аврамиј"** и дека, покрај манастирите во околината на Москва, го посетил и древниот Киевско-Печерски манастир, кој датира од пред XI век.

По 1640 година значително се зголемил интересот на архијерејите од Егејскиот дел на Македонија за патување во Русија. Гонети од сиромаштвото, истовремено и од чувството дека ќе го изгубат материјалното културно наследство кое се создавало со векови и со макотрпна работа на македонскиот гениј, во периодот меѓу 1643 и 1652 година руската престолнина ја посетиле осуммина архијереји, претежно игумени на манастири. Со препорачано писмо од охридскиот патријарх Харитон, во 1643 година во Москва заминале архимандритите: Герман, игумен на костурскиот Кременички манастир; Јоан, игумен на гревенскиот манастир "Св. Богородица"; Јоаким, игумен на серскиот манастир "Успение Богородичино"; Серафим, игумен на верискиот манастир "Св. Јован Претеча" и Теодосиј, игумен на гревенскиот манастир "Преображение". Сите тие од рускиот царски двор добиле по 100 рубли материјална помош за подобрување на економската состојба на манастирите и голем број богослужбени книги, кои им биле разделени на црквите и на манастирите во нивните епархии. Бидејќи кај руските државни и црковни големодостојници оставиле примерен впечаток, по пет години им била испратена дополнителна помош од 30 рубли. Следната 1644 година, со грамота од бившиот цариградски патријарх Атанасиј (Пателори), во Москва отишле и архимандритите: Игнатиј, игумен на солунскиот манастир "Св. Димитрија"; Дамаскин, игумен на костурскиот ма-

да го искорени христијанството, како верска конфесија, што како идеолошка цел и обврска си ја поставил султанот Селим I, а перманентно ја спроведувале и неговите наследници во текот на целото османлиско владеење во словенските земји. За да се спречат ваквите тенденции, често пати рускиот царски двор испраќал свои легати во Македонија, а според потребите, тие делеле материјални средства.

Во XVII век се одвивала жива дипломатска активност меѓу Македонската и Руската црква. Тоа дошло како резултат на видно зголемените надежи на македонскиот народ дека единствено Русија, како моќна европска воена сила, може да го ослободи од канците на османлиското ропство и тиранијата. Преокупирани со ваква идеја и замисла, видни свештени лица оделе во Русија за да ги пренесат чувствата и надежите на ма-

Снегаров: "Рускиот цар Теодор Иванович имал високо мислење за патријаршијата Прва Јустинијана Охридска, не само поради тоа што таа била светилник од која зрачела силна словенска просветителна светлина, туку и затоа што била единствена автокефална (независна) словенска црква во Европа".

кедонскиот народ кај руското државно и духовно правителство, со намера да ја поттикнат оваа словенска земја да почне да размислува за своите еднородни браќа на Балканот. Со исти цели и мотиви во 1641 година во Москва отишол скопскиот митрополит Симеон, каде на рускиот цар Михаил Теодорович **"му ја пренел пораката на својот народ со молба да се заземе за негово национално и духовно ослободување од Османлиите"**. Со своето интелектуално и дипломатско држење, што било необично за еден толку млад човек, митр. Симеон ги придобил симпатиите и довербата на рускиот суверен, а како резултат на тоа веднаш бил примен на работа во Царскиот двор, на служба во Одделението за дипломатски врски и односи. Бидејќи го владеел арапскиот јазик, кој го научил како монах во градот Александрија во Египет, **го именувал за свој специјален пратеник задолжен за руско-палестинските односи**. Доверувајќи му ја таа должност, есента 1641 година царот го испратил како свој специјален пратеник во државно-политичка и црковно-просветна мисија во Ерусалим. Кои биле целите и мотивите на таа мисија, засега не се познати. Меѓутоа, познати се податоците дека неговата мисија во Ерусалим била успешна, дека пренел и донел многу важни пораки и дека во Москва се вратил дури по три години, во 1644 година. По оваа прва посета на Ерусалим, митр. Симеон патувал уште три пати во иста мисија во Палестина, во историските извори се соопштува дека тие биле успешни, а со дипломатската умешност и вештина тој успеал видно да ги прошири и да ги зацврсти односите на Русија со земјите на Блискиот Исток, особено со Палестина. Освен што вршел дипломатска дејност, при престојот во Мала Азија, на големите црковни празници митроп. Симеон **служел во тамошните цркви и манастири во сослужение со палестинските и грчките свештеници**. Воодушевен од резултатите кои ги постигнал во државно-политичките мисии на Блискиот Исток и во Македонија, во една пригода царот Теодорович му се обратил со зборовите: **"...ти отец Симеон дојде кај нас на вечното житие... ние, нашата голема држава, тебе ти благодариме за тоа што стори за нас и ти пожелуваме да бидеш среќен при нашата царска милост...!"**. Во вестите поврзани со митроп. Симеон има и еден интересен податок. Имено, руските суверени, не се знае од кои причини, одбивале да ги примат во аудиенција српските и бугарските архијереји и владици. Некои од нив дури и не им дозволувале да дојдат во Русија. Во една пригода, митроп. Симеон го замолил рускиот суверен да дозволи во Русија да дојде српскиот пеќски архиепископ Пајсиј, кого руските власти неколку пати го одбивале да ја посети Москва. Кога го поставил тоа прашање, скопскиот архијереј забележал чудна гримаса на лицето на царот Теодорович, по што заклучил дека

настир "Св. Никола" и Партение, игумен на гребенскиот манастир "Св. Богородица". Засага не се познати мотивите за нивното патување во Русија, меѓутоа се претпоставува дека покрај другото, тие најверојатно барале и руско покровителство за ослободување на македонскиот народ од османлиската окупација, бидејќи во тоа време Македонија ја бранувале силни народни бунтови и незадоволства.

Од изворите со кои располага современата наука се дознава дека Русија била сериозно загрижена за тешката положба на македонската црква, но и заинтересирана да им помогне на осакатените духовни центри да се спасат од таа положба, која се заканувала македонското свештенство да го доведе до питачки стап. Рускиот цар Борис Годунов, подоцна и царот Теодор, грижејќи се македонската црква да не ја снајде најлошото, на претставниците на одделни манастири во Македонија им издавале грамоти со кои им се гарантирала материјална помош на секои четири до шест години. Тоа било најмногу што тогаш Русија можела да стори за да се спречи гаснењето на духовниот живот во македонските христијански светилишта. Тие претставувале стожер на христијанството во окупирана Македонија, во која османлискиот религиозен фанатизам се борел со сите расположливи сили и средства да го уништи и

побарал нешто што не било прифатливо за рускиот суверен. Царот, пак, не сакајќи априори да го отфрли барањето на својот дипломат, бидејќи бил благонаклонет кон него, по кратка пауза, со тешко срце дозволил српскиот архиепископ да ја посети Русија. Меѓу плејадата охридски архијереји, кои биле во служба на руската дворска дипломатија, со особен пиетет се опишува дипломатската дејност на кратовско-штипскиот владика Михаил. Овој угледен црковен деец бил познат и по тоа што се грижел за зачувувањето на старите ракописни книги и текстови, кои биле изложени на пропаѓање и уништување. Патувал по словенските земји, особено во Русија и во некои земји на Кавказ и во Мала Азија, со предиспозиции да утврди - **каде и во колкава мера просветителите Константин-Кирил и Методиј со своите просветни дела и мисии биле присутни во црковната литература во тие земји.** На вакви патувања се решил и затоа што не бил во состојба да ги спречи грабежите и вандализмот на Османлиите по црквите и манастирите во неговата епархија, кои ги вршеле специјални вооружени одреди раководени од софискиот паша. Од тие причини отишол во Русија, при што имал намера да му се обрати на руското правителство, со молба да се заземе за судбината на Македонија. Познавајќи му ги животните предиспозиции, митроп. Михаил бил примен со особена почит и вни-

мание во Царскиот двор во Москва. Рускиот цар Алексеј Михајлович (1654-1689) го пречекал "благонаклонето", и по долгата беседа, во која главна тема биле состојбите во Македонија, му дарувал архијерејска облека, митра и на престолно евангелие. На средбата, со својата висока образованост и грамотност, митроп. Михаил му оставил силен впечаток на рускиот суверен, по што му било предложено да стапи на служба во царската дворска дипломатија. Тој ја прифатил поканата и набрзо станал жива дипломатска врска меѓу Русија и земјите на Балканот, Блискиот Исток и Египет, како специјален пратеник на рускиот суверен. При сите патувања на југ тој минувал низ Македонија, при што прво навраќал во Охрид и во Атон, каде добивал грамоти за рускиот царски двор, а дури потоа патувал за Блискиот Исток и Египет. Тој носел доверливи усни пораки, пишани документи и грамоти за разни меѓудржавни и меѓуцрковни прашања. Од еден негов Псалтир, во кој подоцна оставил свои записи, дознаваме дека тој повеќе пати патувал од Русија во мисии во некои европски, азиски и африкански земји, со специјална задача, **носејќи со себе важни црковни и политички документи.** Опишувајќи ја својата прва дипломатска мисија, крајна дестинација бил Египет, во татковината дошол заедно со охридскиот патр. Дионисиј II (1655-1656), кој бил во официјална посета на Русија. Тогаш со себе донел многубројни богослужбени книги, кои руските државни и црковни власти ги дарувале за потребите на македонските цркви и манастири, од кои дел за охридската патријаршиска црква "Св. Софија". Поради тоа "бил принуден да изнајми 12 запрешни

коли за да ги пренесе во татковината". По едно друго доаѓање од Русија, митрополитот Михаил донел и грамота од рускиот цар Алексеј Михајлович за Лесновскиот манастир, со која на овој древен духовен центар му се давало право да може за потребите на манастирот да користи материјална помош од царската каса на секои четири години.

Освен за Охридската црква, митр. Михаил активна дипломатска дејност вршел и меѓу српските и романските епархии, од една страна, и меѓу Русија и Руската црква со Палестина (Ерусалим) и Египет (Александрија), од друга. Од неговите записи се дознава каде патувал и колку пати ги обиколил духов-

Сперанскиј: "Во основата на најстарите споменици на руската писменост и литература се вградени македонските манус-крипти".

ните центри во тие земји како специјален пратеник на рускиот цар, за да ги пренесе (возвратно) нивните меѓусебни пораки и грамоти. Бидејќи добро го владеел арапскиот јазик, кој го научил во времето кога монашел во Ерусалим, во 1654 година во својство на специјален пратеник на рускиот цар Алексеј Михајлович бил испратен во државно-политичка мисија во Палестина. За мотивите и за целите на таа мисија и за резултатите од неа расположливите извори се многу сиромашни со вести и податоци, но сепак соопштуваат дека во Москва се вратил дури по три години, во 1657 година. За време на престојот во Палестина митр. Михаил богослужел во црквите во многу градови, најмногу во Ерусалим, заедно со грчки свештеници. Во Палестина патувал два пати, 1654 и 1658 година. Првиот пат останал три, а вториот пат една година. Од Ерусалим тргнал во 1659 година преку Македонија, односно преку Света Гора и Охрид, а потоа продолжил во Србија и Романија, од каде по трет пат пристигнал во Москва. Таму западнал во голема криза, кога го почувствувал несопојството за судбината на својата епархија и паствата. Поради тоа, на крајот на 1660 година се вратил во **Лесновскиот манастир со "царска даровна грамота"**, но и со голем товар богослужбени книги кои ги разнел во црквите и манастирите, речиси во сите епархии во Македонија. Книгите биле од голема полза, бидејќи старите ракописни книги биле избледени, измастени и тешко читливи и веќе неразбирливи за македонските свештени лица. Некои од тие книги и денес се познати, благодарение на записите кои ги оставил на празните листови и на маргините од книгите. При сите посети на Русија тој имал лични средби со рускиот цар Алексеј и со неговите најблиски соработници и со болјарите. Тоа не биле случајни, туку редовни дипломатски контакти на кои рускиот суверен непосредно и исцрпно, од права рака бил запознаван со политичките, воените и социјалните состојби и со состојбите во црковните институции во Македонија, на Балканот, во Мала Азија и во Египет. Истовремено митрополитот Михаил ги примал пораките од царот, како усни, така и писмени, за црковните големодостојници во земјите со кои Русија одржувала дипломатски врски и односи. Често, носел и по неколку грамоти и парични средства наменети за црквите и за манастирите во Македонија, кои биле во тешка материјална положба, како подарок од рускиот суверен, а на овој начин се изразувала солидарноста на руското правителство, на рускиот народ и црквата, кон тешката економска положба на Македонската охридска црква.

Несомнено, историски факти и сведоштва кои говорат за приматот и за улогата која Охридската патријаршија - Прва Јустинијана ја играла во христијанскиот свет во раниот среден век и подоцна, до нејзиното неправедно укинување, во 1767 година. При тоа, оправдано може да се каже дека Русија многу ѝ должи на Македонската охридска црква, бидејќи со својата црковно-просветна и културна дејност таа го облагодороди братскиот руски народ и го овенча со патријаршиско достоинство.

(ПРОДОЛЖУВА)